

ION DONAT, ȘERBAN PAPACOSTEA, *Ținuturile dintre Carpați și Siret într-o descriere austriacă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, Brăila, Muzeul Brăilei „Carol I”, Editura Istros, 2015, 328 p.

Din scurtul studiu introductiv al lui Șerban Papacostea aflăm că lucrarea constituie prezentarea rezultatelor brute obținute în cadrul unui proiect inițiat și propus comisiei pentru cercetarea formării poporului român din cadrul Academiei Române de către Ion Donat, și anume un program de investigare a resurselor cartografice referitoare la trecutul românesc. Autorul studiului introductiv s-a alăturat acestui proiect care viza cercetarea și exploatarea sistematică a materialului cartografic oferit de harta lui Hora von Otzellowitz de la 1790, intitulată *Original Aufnahme der fünf Moldavischen Districten, nemlich der Sutschaver, Roman, Niamtz, Bakew und Putnaer Bezirkes, welche im Jahre 1788 von der Kayserlicher Armee occupirt, und im Jahre 1790 unter der Direction Teutsch Banatischer Gränzt Regiments Hauptmanns Hora von Otzellowitz durch civil Ingenieurs aufgenommen worden*, hartă aflată (în copie, adăugăm noi) la secția de hărți a Bibliotecii Academiei Române, sub cota H 456 D IX 2, descrierea anexă a acesteia putând fi studiată într-o copie la secția „Manuscrite” a aceleiași biblioteci, sub cota Ms. german 2, I-II. Șerban Papacostea a asigurat traducerea textului german al anexei hărții, anexă intitulată *Topographische general Beschreibung der im Jahre 1788 und 1789 von der Römisch Kayserl. Königlichen Armee in Besitz genommenen fünf moldavischen Bezirken*. Dintr-o notă de subsol mai aflăm că lucrarea celor doi autori a fost publicată într-o primă fază în „Revista de istorie socială”, în perioada 1997–2010, și în „Analele științifice ale Universității «A.I. Cuza» din Iași” (serie nouă), Secțiunea, Istorie, între 2010 și 2013.

Neîndoielnic, editarea acestei surse de informare pentru istorici, geografi și toponimiști, semnalată încă din 1912 de N. Docan, a fost așteptată cu mare interes, având în vedere bogăția de date din hartă și din descrierea anexă, ca și gradul crescut de exactitate al hărții. Și aceasta cu atât mai mult cu cât descifrarea numelor din harta aflată în copie la București nu este facilă, în aceste condiții părând a fi preferabilă, după exprimarea autorului studiului, publicarea materialului descriptiv neprelucrat. Inițiativa prelucrării complexe a materialului oferit de cei doi editori urmează a fi continuată, după cum speră Șerban Papacostea, de o nouă generație de cercetători din domeniul geografiei istorice, domeniu care ar fi puțin reprezentat până în prezent.

La regretul formulat explicit că lucrările cuprinse în ediția de față nu au constituit încă obiectul unei cercetări și exploatari sistematice, afirmație aplicabilă cvasitotalității materialului geografic și cartografic păstrat din acea vreme, am putea veni cu câteva amendamente ușor optimiste. Menționăm în primul rând lucrarea apărută încă din 2005, *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395–1790)* (reprezentând partea a 4-a a volumului I al seriei *Tezaurului toponimic al României. Moldova*), prefațat de autorul Dragoș Moldovanu, cu un consistent studiu introductiv de geografie istorică, ilustrând prin urmare exact domeniul care s-ar afla în suferință după Șerban Papacostea. Volumul lui Dragoș Moldovanu, inclusiv studiul introductiv menționat, investighează tocmai resurse cartografice referitoare la trecutul românesc, în speță trecutul provinciei istorice Moldova, oferind un studiu cât un volum de geografie istorică de înaltă ținută științifică, împreună cu un dicționar-repertoriu al numelor de locuri excerptate din numeroasele surse cartografice cercetate și identificate. Se pare, din păcate pentru știință, că rezultatele obținute de cercetătorul ieșean sunt într-o anumită măsură ignorate încă de comunitatea științifică, dovadă fiind și ignorarea lor de către autorii ediției pe care o prezentăm aici. Este drept că Dragoș Moldovanu își stabilește ca reper *ad quem* al perioadei analizate tocmai anul 1790, lăsând deoparte lucrarea lui Otzellowitz, care constituie o cotitură în metoda cartografică utilizată în ridicarea unei hărți.

Însă materialul toponimic din harta austriacă a fost utilizat, deși parțial, și în primele două părți ale volumului I din seria *Tezaurului toponimic al României. Moldova*, publicate încă din 1991–1992 (TTRM, I₁₋₂), părții I fiindu-i conferit și premiul Timotei Cipariu al Academiei Române pe anul 1993. Nici aceste tentative de valorificare parțială a informației din harta în discuție nu sunt menționate de

editori. Numai pentru a mai lărgi puțin imaginea tabloului încercărilor de utilizare a materialului cartografic din 1790 amintim și cartea Danielei Butnaru, *Toponimia bazinului hidrografic al Neamțului* (infra, Butnaru, T.N.), în care apar și trimiteri la Hora von Oztellowitz.

Încercăm în cele ce urmează să stabilim în ce măsură „prezentarea materialului descriptiv, în stadiul în care se află, neprelucrat, poate servi totuși ca bază documentară pentru specialiștii unor variate domenii ale cercetării istorice” (p. 8–9) – ca să cităm din studiul introductiv al lui Șerban Papacostea – sau lingvistice, adăugăm noi.

Modalitatea aleasă de cei doi autori de prezentare amestecată a celor două surse, harta și manuscrisul german, face uneori imposibilă pentru specialist citarea uneia sau alteia dintre surse. Poate fi, desigur, citată cartea lui Ion Donat și Șerban Papacostea care, prin efortul de cercetare făcut, devine instrumentul care mediază între sursa austriacă și specialist. Însă amestecul informației din hartă cu cea excerptată din textul descriptiv anexă poate conduce la multe confuzii, erori și inconsecvențe, care afectează în primul rând acuratețea formelor toponimelor, în ambele planuri – românesc și german. Pe lângă aceasta, la I. Donat și Ș. Papacostea o serie de informații din manuscris rămân needitate, ceea ce nu s-ar fi întâmplat dacă s-ar fi optat pentru o editare clasică a lucrării, cu redarea fidelă a textului, în formatul original. Astfel, deși majoritatea covârșitoare a informațiilor cuprinse în diverse secțiuni ale textului german, referitoare la așezări umane, păduri, căi de comunicație, sunt redată în traducere în cuprinsul articolelor, amănunte se pierd uneori. Spre exemplu, informația de la satul Doftana din ținutul Bacău despre păduri se poate recupera doar de la articolul **Vârful Mare LXXXI** și **Muncelul LXXXI**, două oronime de pe teritoriul satului menționat. Tot aici, observația lui Oztellowitz despre dominarea satului de înălțimile înconjurătoare lipsește. Oare cine poate decide – ne întrebăm noi – ce este important din informațiile oferite de original, editorul sau specialistul care va utiliza materialul? Pericolul unei astfel de abordări constă tocmai în pierderea anumitor date din original sau în interpretarea eronată a acestora de către editor. La satul **Valea Țiganilor LXXXI** de la N de Târgul Ocna este dată corect forma germană din hartă și din manuscris, însă localizarea sa face trimitere la pârâul Prislöpu, conform descrierii lui Oztellowitz, dar nu și la pârâul Valea Țiganilor care apare în hartă (**Vale Ziganu LXXXI**), unde se poate constata că satul este de fapt situat la confluența celor două pâraie. Mai remarcăm că de multe ori lipsește trimiterea la manuscris, deși este clar că informațiile extinse prezente în numeroase articole nu pot fi luate decât de acolo, și nu din hartă. Tot în cazul de mai sus mai putem remarca faptul că anumite forme sunt date selectiv, adică din hartă (unde apare forma *Prislöpu*, fără entopic, cf. articolul **Prislöpu LXXXI** și **Valea Țiganilor**), ignorând manuscrisul (unde apare forma *Bache Pristopa*). Aceeași ignorare a formei din manuscris o semnalăm și în cazul satului **Doftana LXXXI**, unde în descrierea din manuscris apare, alături de varianta *Doftana*, similară celei din hartă, preluată de Donat, și deformarea *Dostana*, ignorată de acesta.

Dacă în privința conținutului celor două surse editate, harta și descrierea anexă, trebuie să remarcăm faptul că observațiile sunt minore, autorii reușind să cuprindă în forma propusă, de articole de dicționar toponimic, cvasitotalitatea informațiilor oferite de original, se impun mai multe și de substanță amendamente referitoare la acuratețea redării numelor de locuri așa cum apar ele în harta și în textul german. În această privință orice inexactitate sau aproximare din partea editorului poate induce în eroare cercetătorul care utilizează asemenea sursă și, ca o consecință, poate vicia rezultatele cercetării sale. Pentru a ne edifica asupra acestei probleme am utilizat spre comparare lectura oferită de lucrările citate mai sus, dar mai ales materialul în manuscris oferit de Dragoș Moldovanu, care a fișat careuri din hartă referitoare la bazinul Moldovei (infra, Moldovanu, ms.).

1. O eventuală abatere de la *standardizarea* denumirilor utilizate în corpul articolelor sau chiar a formei din titlul articolului poate fi considerată o eroare minoră, din moment ce după cuvântul-titlu se dă în paranteză și forma din surse. Așa ar fi dacă s-ar respecta cu consecvență această regulă, numai că uneori lucrurile se prezintă într-o manieră derutantă. Astfel, dacă la cinci articole **Dealul**

Mare apare între paranteze și numele din Oztzellowitz (*Dial Mare* sau *Deal Mare*), la alte două articole omonime nu avem decât forma românească literară, fără nici o paranteză, rezultând de aici că aceasta ar fi și forma care apare în sursele austriece. Când este vorba de toponime menționate în corpul articolului, inconsecvența poate fi evidențiată mai clar: pe lângă articolul **Dofteana** (*Doftana*), acest nume este invocat și la articolul **Seaca** (*Saca*) LXXXI, dar în varianta *Doftana*, adică cea din Oztzellowitz, și nu în forma standard, cum ar fi trebuit pentru o mai bună înțelegere. De altfel influența formei din sursele austriece în standardizarea pe care o încearcă autorii este evidentă de multe ori: **Brădețel** (*Bredetzell*) XII, în loc de forma literară *Brădățel*; **Ciumera** (*Czumorna*) XIII, în loc de *Ciumârna*, probabil cu lipsa lui **-n-** dintr-o eroare de tipar, dar cu **-e-** în loc de **-â-** sub influența grafiei din alte surse austriece referitoare la Bucovina; **Bicazul** (*Bikasul*) XLVIII, aici cu o curioasă influență a formei articulate românești asupra formei germane, pentru că Oztzellowitz are doar *Bikas*, cf. TTRM, I₁, s.v.; **Ciudamirul Mare** (*Schudramir Mare*) LXVII și **Ciudamirul Mic** (*Schudramir Mik*) XLVII, în loc de *Ciudomirul*; **Bahnile** (*Bachna, Bachnile*) CVII, în loc de *Bahnele*; **Pobrata** (*Bobrata*) XXIII, sat și mănăstire, în loc de forma modernă *Probota*, probabil sub influența formei slave mai vechi, reflectată și în forma germană de la 1790; **Probata** (*Probata*) XXIII, pârâu lângă mănăstirea cu același nume [sic!], în loc de *Probota*, probabil sub influența formei din hartă, dacă nu cumva este vorba aici de o eroare de tipar, altfel paranteza de după cuvântul-titlu nu s-ar justifica; **Holma** (*Homul*) XXVI, în loc de *Holmul* – curioasă standardizare care preia ca atare forma germană (v. la Moldovanu, ms. *Dialu Holma*), dar este interesantă și forma *Homul* pe care Donat se pare că a citit-o în hartă; **Vânatu** (*Dealul Wenat*) XVIII, XIX, în loc de *Vânățul*, precum și **Măgura Vânătă** (*Magura Wenatu*) XVIII, pe care Donat le-a găsit lângă satul Drăgoiasa; **Sirițelul** (*Siritzelul*) XXIII, în loc de *Sirețelul*; **Ceșcheș** (*Ketschkesch*) LXXX, pârâu în Transilvania, în loc de *Cheșcheș*, așa cum arată și forma germană, dar și etimonul maghiar al toponimului; **Mitoca** (*Mittoka*) VII, în loc de *Mitocul* [Armenesc] – aici efortul de standardizare afectează doar câteva grafeme, nu și varianta morfologică a numelui; **Topile** (*Topyl*) VII, dar forma germană indică o palatalizare a labialei – în altă parte, Donat a păstrat forma palatalizată din Oztzellowitz, deși este drept că era mai clară: **Chietrosu** (*Kiatroszu*) XXIII; **Reuseni** (*Reusseny*) VIII, în loc de *Răuseni*, iarăși tributar ortografiei austriece păstrate și în română câteva decenii după reintegrarea din 1918 a Bucovinei; **Udreasca** (*Udiaska*) VIII, topic lângă satul Uidești, o decizie curioasă care ignoră sugestia câmpului toponimic, dacă nu cumva este vorba iarăși de una din destul de multe erori de tipar; **Simincea** (*Simintsche*) VI, în loc de *Siminicea*, influență a formei din hartă sau dublă greșeală de tipar, pentru că în TTRM, I₂ și în Moldovanu, ms. apare forma *Siminitsche* la Oztzellowitz; **Pietrosul** XXIII, în loc de *Pârâul Pietros*, pentru că la Moldovanu, ms. am găsit forma *Pietros Bach* – Donat standardizează forma fără a ține seama de sintagma hidronimică originară atestată de harta austriacă; **Dealul Negru** (*Dialu Niagru*) XXXI, în loc de *Dealul Negrei*, pentru că la Moldovanu, ms. este *Dialu Niagry*, formă care inversează procesul de polarizare, și anume relația dintre oronim și hidronim.

Un alt tip de eroare de standardizare a numelui provine, paradoxal, de această dată, din nerespectarea, și nu din preluarea sugestiei oferite de sursa austriacă: găsim la Donat articolul **Dealul Pietrosu** [sic!] XXIII, deși la Oztzellowitz avem forma *Dialu Piatros*; ***Săcuieni** XXVI, deși în hartă este *Sekuieny*, formă care nu ar justifica opțiunea lui Donat pentru o formă dialectală; **Bănești** IX, deși în hartă este *Benesty*, astăzi Benești; **Ciungheș** LXVIII (sigur eroare de tipar, după cum o arată seria alfabetică), deși forma *Czudiek* din hartă conduce clar la actualul *Ciugheș*; **Runcu (?)** LXXVIII, deși la Oztzellowitz pare să fie scris *Ronkur*, ascunzând un plural *Runcuri* – semnul de interogație aparținând editorilor încearcă să salveze situația, dar sugestia din hartă este foarte clară; **Buza Șerpilor** XVI, pentru *Busa Scherbi*, adică actualul *Buza Șerbii*, cf. Dumitru Tudose, *Munții Bistriței. Toponimie*, Iași, Editura Pim, 2012, s.v.; **Rusu** XVIII, pentru sintagma din hartă *Dealul Russuluy*; **Hânceanca (?)** VI, cu indicarea ca o posibilă identificare și a formei *Hânțeanca*, ezitare nefundată, de vreme ce chiar în definiția dată de autori numele desemnează un pârâu aflat lângă satele Hântăștii din Deal și Hântăștii din Vale.

În al treilea rând se înscriu inconsecvențele care pot fi depistate în încercările de standardizare a formei toponimelor: deși forma *Tuldiesch* din careul XLI al hărții este standardizată în forma **Tulgeș**, sat în Transilvania, totuși **Tuldisch** din careul LXXIX, desemnând un afluent al Uzului, bazinul mijlociu al Troțușului, deci tot o zonă de influență maghiară, este lăsat ca atare; actualul pârâu *Sitna*, afluent al Jijiei, este standardizat utilizând forme vechi ale hidronimului, care apar în diverse documente medievale – o dată în forma **Sicna V**, ca titlu de articol, pentru *Sekna* din hartă, altă dată *Sihna*, la articolul **Bocoja V**, un alt afluent al Jijiei lăsat neidentificat; la articolul **Bodești LX**, sat din Neamț, aflăm că acesta este situat în valea pârâului *Busculeasa*, dar titlul articolului referitor la acest pârâu ne oferă forma **Bosculeasa LX**, corespunzător formei *Boskulassa* din hartă; **Cândeasa (?) LX**, pentru forma din hartă *Gendeska*, pârâu în satul Căndești, dar la satul **Căndești LX** apare forma *Cândeasca (?)* pentru același pârâu; **Vițcani III** este pârâu *Wetskany* de la Oțzellowitz, dar satul pe care este situat are forma *Vețcani* – „**Vițcani** pârâu la *Vețcani*”; **Tasca XLVIII**, în loc de Tașca, afluent al Bicazului, eroare de tipar (?) sau influență a grafiei germane (de fapt, maghiare în acest caz) *Taszka*, dar la **Tasca XLVIII**, sat pe pârâu *Tasca*, grafia germană *Taschka* ar fi ajutat efortul de standardizare, întrucât aceasta redă fidel forma românească corectă; articolul **Scheia VI**, formă tributară din nou grafiei germane *Skiej*, deși în definiția toponimului „pârâu (*Șcheia*), lângă orașul Suceava” se admite implicit că forma standard este cea cu *Ș-* inițial; **Culesa XXVI**, în hartă *Kalesch* [Bach], pârâu, dar **Culisa XXVII**, în hartă *Kulesch* – dacă *-s-* din română în loc de *-ș-* ar putea fi considerată o eroare de tipar, cf. *Culeșa*, afluent al Moldovei, comuna Brusturi-Drăgănești, în *Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina. Date despre localități și informatori*, București, Editura Academiei, 1987 (NALR-DATE), 225, variația *le-/li-* din nume nu este susținută de hartă; **Clefile XIV**, munte din satul Crucea în Bucovina, și **Valea Clefilor XIV**, pârâu tot acolo, dar **Capul Clifelor XIV**, în acest caz Oțzellowitz, care are peste tot grafia *Klefile* pentru cele trei situații, fiind mai consecvent decât editorii români.

2. Ignorarea entopicului german din hartă ar fi o altă problemă care, spre deosebire de cea a standardizării toponimelor excerptate din sursa austriacă, ar putea constitui un handicap mai serios într-o cercetare complexă a numelor de locuri având ca bază și aceste documente puse la dispoziție de cartea discutată. Plecând de la formele oferite de I. Donat și Ș. Papacostea, de nenumărate ori cercetătorul nu poate și ce anume se datorează editorului, cât reprezintă partea preluată din original, cât constituie vehicularea unor forme uzuale ale toponimului, din prezent sau din alte perioade ale evoluției acestuia. Avem astfel articolul **Slatina XIII**, mănăstire și sat, dar în harta austriacă este *Kloster Slatina*; **Fălticeni XII**, cu forma germană *Foltitscheny*, oraș, și **Fălticeni XII**, cu forma *Foltitscheny*, sat, sunt în hartă *Foltitscheny Stadt* și *Foltitscheny Dorff*; pârâu **Suha Mănăstirii XIII**, XX, astăzi Suha Mică, ar apărea în hartă, după aceeași autori, ca *Suha Monasteri*, dar noi găsim de fapt *Suha Manasteri B[ach]*; **Șovârâta XIII** cu *Schuwerruta* de la Donat este în hartă *Schuwerrita B[ach]*; **Valea cu cale XIII**, germ. *Valea Kukale*, este de fapt *Valia Kukale B[ach]*; pârâu **Măguricea XIII**, germ. *Maguritz*, în hartă *Maguritz B[ach]* – aici forma genitivală ar fi impus preluarea întregii sintagme, și nu oferirea unui derutant genitiv suspendat; iarăși o sintagmă genitivală surprinsă de Oțzellowitz, și anume *Fundunelilor B[ach]*, este sacrificată de editori, care la articolul **Pârâu Fântânelilor XIII**, oferă doar genitivul suspendat *Fundunenilor*; pârâu **Rudești III**, cu germ. *Rudesty*, în loc de sintagma *Bach Rudesty*, după cum apare în hartă; **Verichia III**, cu germ. *Werity*, de fapt *Bach Werity* în hartă; **Pustaia IV**, cu germ. *Pustaya*, dar în hartă este *Bach Pustaya*; **Dragomirna VI**, pârâu, de fapt *Dragomirna Bach*; **Zamca VI**, germ. *Samca*, în loc de *Kloster Samca*; **Areni VI**, cu germ. *Areny*, în loc de *Arenij Bach*; pârâu **Scheia VI**, cu germ. *Skiej*, în loc de *Skiei Bach*; **Răbâia VII**, cu germ. *Rebeja*, în loc de *Rebeja B[ach]*; pârâu **Corlata VII**, cu germ. *Korlata*, în loc de *Korlata Bach*; **Măzănăiești VII**, cu *Massenajestie*, în loc de *Massenajestie Bach*; **Rugina VII, VIII**, cu germ. *Ruschina*, în loc de *Bach Rudschina* – aici apare în plus și eroare de grafie; **Făstăcul VIII**, cu germ. *Fastekul*, în loc de *Bach Fastikul*; **Toplița IX**, cu germ. *Toplitz*, în loc de *Toplitz B[ach]*; pârâu **Brana XI**, în loc de *Brana B[ach]*; **Vlădești XI**, cu germ. *Wladiesti*, în

loc de *Wladiesti B[ach]*; **Hotaru** XI, în loc de *Hotaru B[ach]*; **Sasca Mare** XII, cu germ. *Mare Saska*, în loc de *Mare Saska B[ach]*; **Brădețel** XII, cu germ. *Bredetzell*, în loc de *Bach Bredetzell*; **Chietrosu** XXIII, cu germ. *Kiatroszu*, în loc de *Kiatroszu Bach*; **Pobrata** XXIII, cu germ. *Bobrata*, în loc de *Kloster Bobrata*; **Probata** XXIII, cu germ. *Probata*, în loc de *Probata Bach*; **Neamț** XX, pârâu, cu germ. *Niamz*, în loc de *Niamz Bach*; **Neamț** XXVII, mănăstire, cu germ. *Niamtz*, în loc de *Kloster Niamtz*; **Neamț** XXVII, oraș, cu germ. *Niamtz*, în loc de *Niamz Stadt*; **Secu** XXVII, cu germ. *Siku*, în loc de *Kloster Siku*; **Branu** XXVIII, munte, în loc de *Berge Branu*, cf. Butnaru, T.N., s.v.; **Stejarul** XXIX, cu germ. *Steschar*, în loc de *B[ach] Steschar*; **Glodu** XI, în loc de *Glodu B[ach]*; **Vlădeasca** II, III, cu germ. *Wladeska*, în loc de *Bach Wladesko*; **Molnița** I, II, cu germ. *Molnitza*, în loc de *Bach Molnitza*; **Pârâul Negru** III, sat pe pârâul cu același nume (sic!), cu germ. *Pereu Negru* – de fapt în hartă *Pereu Negru*, pârâu II, *Pereu Negru*, sat, și *Bach Pereu Negru* III; **Vițcani** III, cu germ. *Wetskany* în loc de *Bach Wetzkany*; **Nihulceni** III, cu germ. *Nihulzeny*, în loc de *Bach Nihulzeny*; **Puhari** III, pârâu, cu germ. *Buhar*, în loc de *Bach Puhor*; **Arinoasa** XXI, cu germ. *Arinossa*, în loc de *Bach Arinossa*; **Rokitnitza** XXI, în loc de *Rokitnitza Bach*; **Slatina** XXI, pârâu (astăzi Slătioara), în loc de *Slatina Bach*; **Moisa** [probabil eroare pentru **Moișa**] XXII, cu germ. *Moischa*, în loc de *Bach Moischa*; **Țiganca** XXI, cu germ. *Ziganka*, în loc de *Bach Ziganka*; **Bogdăneasa** XXI, cu germ. *Bogdaniassa*, în loc de *Bach Bogdaniassa*; **Seaca Mare** XXI, cu germ. *Saka Mare*, în loc de *Bach Saka Mare*; **Seaca Mică** XXI, cu germ. *Saka Mik*, în loc de *Bach Saka Mik*; **Secuța** XXI, cu germ. *Sekutsa*, în loc de *Bach Sekutsa*; **Șomuz** XXI, XXII, cu germ. *Somusch*, în loc de *Somusch Bach* și *Bach Somusch*; **Suha** XIV, în loc de *Sucha Bach*; **Dorna** XVI, în loc de *Dorna Bach*; **Dornișoara** XVI, XVII, cu germ. *Dornitschora*, în loc de *Dornitschora Bach*; **Vânători** (?) XVI, cu germ. *Wenatory*, în loc de *B[erg] Wenatory*; **Bățca** XVI, cu germ. *Buidka*, în loc de *Berg Buidka*; **Neagra** XV, XVII, cu germ. *Niagra*, în loc de *Niagra B[ach]*; **Runcu** XVII, cu germ. *Runku*, în loc de *Runku Berg*; **Șarul** XVIII, cu germ. *Scharrul*, în loc de *Scharrului B[erg]*; **Negrileasa** XIII, XIX, XX, cu germ. *Negrilassa*, în loc de *Negrilassa B[ach]*; **Cotârğaș** XIX, cu germ. *Kotirkasch*, în loc de *Kotirgasch B[ach]*; **Frasinul** XX, cu germ. *Frasina*, în loc de *Frasina B[ach]*; **Pojorâta** XX, cu germ. *Poschoritta*, în loc de *Poschoritta B[ach]*; **Miron** XIII, pârâu lângă Valea Seacă, în loc de *Miron B[ach]* – un antroponim în funcție toponimică absolută apare în mod normal în formă articulată, așadar prezența entopicului este obligatorie pentru a marca existența unei sintagme toponimice.

Am considerat necesar să dăm aproape toate exemplele observate de noi în această speță pentru a constitui un fel de *addenda et corrigenda*, dar și pentru a arăta atitudinea aproape programatică cu care editorii au ignorat entopicul german din sintagmele toponimice. Această atitudine își găsește probabil motivația în dorința de a oferi cititorilor români traducerea în limba lor a celor două surse austriece. Însă pentru specialist acest lucru constituie o deformare a informației originare prinse în sursă, fiind o piedică în calea utilizării documentelor respective în cercetări speciale, cum ar fi, ca să dăm doar un exemplu, studiarea calcurilor și semicalcurilor germane în nomenclatura toponimică românească preluată de cartografiile austriece.

3. Ignorarea entopicului românesc sau a formei acestuia din originalul austriac reprezintă o eroare mult mai gravă decât cea anterioară. Prin aceasta se irosește șansa de a atesta sintagme toponimice românești în documente străine precum cele în discuție. Exemplele sunt numeroase și în acest caz, cu tendința de a deveni o regulă editorială pentru autori.

Avem astfel **Cojoci** XIV, cu forma germană consemnată de Donat-Papacostea *Kozioczy*, dar în hartă aflăm sintagma *Deal Koziaczy*; **Cojoci** XIV, cu forma germană *Kozioczy*, în loc de *Per[eu] Koziaczy* din hartă; la articolul **Colbul** XV este consemnată forma germană *Kolbu*, în loc de *Per. Kolbu*; **Poiana Maganilor** XCII, cu forma germană *Magaranilor*, în loc de *Poj. Magaranilor* – aici este posibil ca editorii să fi considerat că entopicul este deja exprimat în cuvântul-titlu, dar acest raționament nu se poate aplica la marea majoritate a cazurilor; **Mihăieț** XVIII, cu forma germană *Mihajoc*, în loc de *Dealul Miehaja* (?); **Nemțisor** XX, afluent al pârâului Suha Mare, cu forma germană *Nianzischor*, în loc de *Per. Nianzischor*; **Luczina** XX, pârâu în comuna Mălini, în loc de *Per. Lucyny*, nume neglosat de Donat, deși mai sus are muntele **Lucina** XX, din aceeași comună Mălini, cu forma românească; **Neamț**

XX, cu forma germană *Niamz*, în loc de *Per. Niamz*; **Sărata** XXI, cu forma germană *Scherata*, în loc de *Scherata P[areu]*; **Băița** XXI, cu forma germană *Baitza*, în loc de *Poj. Baitza*; **Juhalea** XXI (corect ar fi *Jahalea*), cu forma germană *Szahale*, în loc de *Poj. Szahale*; **Runcu** XXI, cu forma germană *Runku*, în loc de *Poj. Runku*; **Brânza** XXI, cu forma germană *Brensa*, în loc de *Boj. Brensa*; **Muncel** XXII, cu forma germană *Muncsel*, în loc de *Boj. Moncselu* – cumulat cu alte erori de lectură; **Poiana Smida** XXI, fără indicarea formei germane, și anume *Boj. Smida* din hartă; **Borodița** [probabil greșeală de tipar pentru **Bordița**, cf. seria alfabetică] XXII, în loc de *Boj. Bordita*; **Huhurezi** XXII, cu forma germană *Huhuredzy*, în loc de *Dialu Huhuredzij*; **Osoiu** XXII, cu forma germană *Osoju*, în loc de *Dial Osoju*; **Arșița** II, cu forma germană *Arschitza*, în loc de *Dial Arschitza*; **Țiganu** XXIII, cu forma germană *Syganu*, în loc de *Dial Cyganu* – lectura din Moldovanu, ms. cu grafemul *C-* pentru rom. *Ț-* este normală, cf. *Ciblesh* pentru Țibleș, alternative posibile fiind *cz-* din *Czibukany* pentru Țibucani, sau *z-* din *Ziganka* pentru Țiganca, așadar lectura *Syganu* a lui I. Donat este improbabilă; **Hotaru** XXV, deal, cu forma germană *Hottaru*, în loc de *Dial Hottaru*; **Hotaru** XXV, poiană, cu forma germană *Hottaru*, în loc de *Bojana Hottaru* – în acest caz, ignorarea entopicului are drept consecință distrugerea câmpului toponimic creat în jurul nucleului denominativ *Hotarul*; **Cornet** II, cu forma germană *La Kornet*, în loc de *Dial la Kornet* – aici ignorarea entopicului neutralizează diferența dintre fitonim și oronim; **Holban** III, în loc de *Dial Holban* – aici ignorarea entopicului ar sugera în mod eronat utilizarea nearticulată a unui antroponim în funcție toponimică absolută; **Puhari** III, cu forma germană *Puhor*, în loc de *Pojana Puhor*; **Vârful Câmpului** IV, cu forma germană *Werful Kimpului*, în loc de *Dial Werful Kimpuluij*; **Duha** IV, în loc de *Dial Duha*; **Dragomirna** VI, în loc de *Deal Dragomirna*; **Pleșa la Fântâna Roșie** VI, deal, cu forma germană *Plescha la Fontina Rosch*, în loc de *Deal Plesche la Fontina Rosch*; **Ruptura** V, deal lângă Burdujeni, în loc de *Deal Ruptura* – dacă la I. Donat după cuvântul-titlu nu apare paranteza cu forma germană din sursa austriacă a numelui, aceasta indică coincidența dintre grafia germană și forma românească a toponimului; **Poiana Ventu (?)** VI, deal lângă Burdujeni, în loc de *Deal la Pojana Ventu*; **Vladnici** XXV, cu forma germană *Wladniki*, în loc de *Boj. Wladnici*; **Stroești** XXVI, cu forma germană *Struesztie*, în loc de *Dialu Struesztie*; **Holma** [sic!] XXVI, cu forma germană *Homul* [sic!], în loc de *Dialu Holma*; **Arin** XXVI, în loc de *Pereu Arin*; **Dobra** XXVII, deal lângă Mănăstirea Neamț, în loc de *Dobra Deal* la Moldovanu, ms., cf. și *Deal Dobra* la Butnaru, T.N., s.v. **Dobreanu**; **Dealul Dobrei** XII, cu forma germană *Dobri*, în loc de *Dial Dobri* – aici este clar că editorii au considerat iarăși că entopicul românesc este deja exprimat în cuvântul-titlu, însă raționamentul lor este viciat, pentru că în hartă avem forma *Dial*, și nu *Dealul* cum ar lăsa aceștia să se înțeleagă; **Cotnărel** XXVIII, munte la Pipirig, cu forma germană *Kotureli*, în loc de *Deal Kotureli* – aici definiția editorilor induce iarăși în eroare, forma din original relevându-ne faptul că „muntele” este simțit drept deal de denominator; probabil editorii au fost influențați în această calificare de cealaltă variantă germană a entopicului, prezentă și ea în hartă, cf. Butnaru, T.N., s.v., unde apare și *Berge Kotureli*, alături de sintagma românească; **Cotnărel** XXVIII, pârâu, cu forma germană *Kotureli*, în loc de *Per. Kotureli*; **Dealul Omului** XIV, lângă satul Crucea, cu forma germană *Omulyu*, în loc de *Deal Omuluj* – pentru acest caz, v. *supra* comentariul la **Dealul Dobrei**, cu aplicarea aceluiași raționament de către editori, și implicit cu aceeași eroare; **Hârtop** VIII, deal în satul Bosanci, cu forma germană *Hertop*, în loc de *Dial Hertop*; **Osoi** VIII, deal lângă Plăvălari, cu forma germană *Osoye*, în loc de *Dial Osoje*; **Hollma** [sic!] VIII, deal lângă Plăvălari, în loc de *Dial Hollma*; **Pursga (?)** XIII, deal, în loc de *Dialu Puraga*; **Frasinul** XIII, deal la Găinești, cu forma germană *Frasina*, în loc de *Dial Frasina*; **Hetman** LXXXVIII, afluent al Oituzului în loc de *Pereu Hetman* ‘Pârâul Hățmanului’ (material din anchetă; infra, Anch.); **Hijmu** LXXIX, cu germ. *Hischmu*, munte la vest de Dărmănești din Bacău în loc de *Deal Hischmi* ‘Hijmele’, un plural toponimic de la vârfurile Hijma Mare și Hijma Mică (Anch.) – lectura greșită ar fi sugerat o variantă masculină a numelui printr-un posibil acord cu genul entopicului *deal*, sugestie evident fără fond, pentru că se bazează pe o lectură inexactă.

4. Erori de lectură a grafiei germane a toponimelor au putut fi remarcate deja în câteva din exemplele de mai sus. Pentru a depista eventuale modificări grafice apărute la editarea în special a

hărții lui Oztellowitz, am folosit materialul în manuscris oferit de Dragoș Moldovanu pentru careurile din hartă referitoare la bazinul Moldovei (Moldovanu, ms.), comparând rezultatele celor două lecturi. Copia de la Biblioteca Academiei Române a hărții lui Oztellowitz fiind de cele mai multe ori dificil de descifrat (scrisul nu se distinge întotdeauna cu claritate pe fondul hărții), apar de multe ori semne de întrebare la ambii cercetători, I. Donat și D. Moldovanu. O cercetare a originalului de la Viena a hărții s-ar impune cu necesitate pentru a obține rezultate certe. Am realizat totuși această comparație pentru a oferi o evaluare critică și o acceptare a materialului oferit de cele două cercetări sub rezerva unor corecții ulterioare. Începem seria erorilor eventuale de lectură cu un caz paradoxal de probabilă influență a formei standard românești a toponimului asupra formei germane pe care I. Donat pare că a citit-o în harta austriacă. Astfel, la articolul **Poiana Stampei** XVI, sat, ni se oferă forma germană *Pojana Stampei*, în loc de *Poj[ana] Stampi*, așa cum apare la Moldovanu, ms. și cum notează de fapt și I. Donat la articolul **Poiana Stampei** XVI, muntele, cu forma germană *Poj. Stampi*. Continuăm seria cu **Măgura Gligii** XVI, munte la Dorna Candreni, cu german *Magura Glidy*, în loc de *Megura Glidy*; **Izvorul Gligii** XVI, cu german *Isworu Glidy*, în loc de *Izwora Glidy*; **Lespezi** XVII, munte, cu german *Lespidzy*, în loc de *Lespidzy*; **Dealul Verde** XVIII, munte la Șarul Dornei, cu germ. *Dealul Verdy*, în loc de *Dealul Wierdy*; **Ialovicioara** XVIII, munte la Drăgoiasa, cu german *Ialowitschioara*, în loc de *Ialowitschora* – de altfel și I. Donat dă la **Ialovicioara** XVIII, pârâu, grafia *Ialowitschora*; **Sirițel** XXIII, pârâu în satul omonim, cu forma germană *Siritzel*, în loc de *Bach Seretzel*; **Brehuești** V, cu german *Brihojești*, în loc de *Brihojești*; <**Pârâul**> **Brehueștilor** V, cu german *Brihoștilor*, în loc de *Brihoștilor B[ach]*; **Kotschurarie** V, pârâu, în loc de *Kotschurwie B[ach]*, afluent al Sitei; **Dealul Rachuluy Huschuluy** VI, lângă Adâncata, în loc de *Deal Ruschuluj/Huschuluj*; **Pârâul Feteștilor** VI, în loc de *Bach Fetestilor* – în sursa austriacă este mai puțin probabil să avem *-ș-*, în plus în original nu există entopicul românesc, așa cum pare să sugereze forma de la I. Donat; **Dealul Feteștilor** VI – iarăși fără a indica dacă există vreo deosebire între titlul articolului oferit de I. Donat și forma din Oztellowitz – în loc de *Deal Fetestilor*; **Paltin** XVIII, cu germ. *Dealul Paltinu*, în loc de *Dealul Paltynu*; **Dealul Ruschezilor** VI, la N de Burdujeni, în loc de *Deal la Ruschezios*; **Sfântu Ilie** VI, sat în Bucovina, cu forma germană *Sf. Illie* în loc de *St. Illie* – în germană nu are cum să fie **St.**, pentru că ar trebui să avem o abreviere de la *Sankt*; ne întrebăm cum s-ar fi prelucrat această formă oferită de I. Donat: ca o sintagmă germană cu preluarea apelativului românesc sau ca o sintagmă românească cu forma germanizată a antroponimului? Oricum, ambele opțiuni ar fi reprezentat o deformare a realității. Continuăm seria erorilor eventuale de lectură cu articolul **Mihoveni** VI cu forma germană *Muoneny*? în loc de *Miwoweny*; **Dărmănești** VI, cu german *Deremenești* în loc de *Deremenestie*; **Pripasma** VII, afluent al Șomuzului Mare, în loc de *Pripasna Bach*; **Văratice** IX, sat, cu germ. *Waratik* în loc de *Waratikul* – aici Donat a neglijat surprinderea formei cu articolul românesc în harta austriacă; **Slobozia Hancea** VIII, cu germ. *Slobozia Hantsche* în loc de *Slobsia Hantsche*; **Bursucani** VIII, cu germ. *Borsutcheny* în loc de *Borsutscheny*; **Răcoasa** VIII, cu forma germană *Rekoasa* în loc de *Rekoassa*; **Plăvălar** VIII, cu forma germană *Plavalalar* în loc de *Plawalar* – iarăși inconsecvență în redarea grafiei germane a numelor românești, un studiu pe această temă care s-ar baza pe materialul de aici fiind din start compromis; **Dealul Restivanului** VIII, lângă Plăvălar, în loc de *Dial Restivanuluj*; **Rugina** VII, VIII, afluent al Șomuzului Mic, cu forma germană *Ruschina* în loc de *Bach Rudschina*; **Făstăcul** VIII, pârâu, cu forma germană *Fastekul* în loc de *Bach Fastikul*; **Chilișeni** VIII, cu forma germană *Kilischeny* în loc de *Chilischeny* – grafemul german *ch-* încerca să redea pronunția românească a lui *h-* din *Hilișeni*, așadar grafia cu *ki-* dată de Donat este curioasă, ea pare a fi influențată de forma românească ce preia grafia germană; **Viișoara** LXXXI, 640, sat în Bacău, cu germ. *Wijschora*, fiind citată atât harta, cât și ms. germ. 2, însă în hartă apare forma *Wijschoara*, iar în manuscris forma *Wiischoara*; **Alcozi** LXXIII, cu germ. *Alkosy* în loc de *Alkasy*, cf. TTRM, I₁, s.v. **Alcaziul**; **Bălilești** III, cu germ. *Bililesty* – cu nota: „așa în hartă și descriere” – în loc de *Belilesty*; **Corocăești** IX, cu forma germană *Korotkejestii* în loc de *Korotkejesty*; **Petia** XI, cu germ. *Petre* – probabil eroare de tipar – în loc de *Petie*; **Păișeni** CVI [greșeală de indicare a careului, pentru XII, cf. **Melușei** și **Sasca**], cu german *Peuseny* în loc de *Paiseny*; **Bogata** XII, afluent al Moldovei lângă satul Bogata, în loc de *Pogata Bach*; **Dealul Surdului** XII, lângă Sasca, în loc de

Dial Surtuluj – aici Donat ignoră total forma din hartă; **Valea Seacă** XXV cu germ. *Wale Saka*, în loc de *Walesaka*; **Bădilița** XXV, cu germ. *Bedelitz* în loc de *Bach Bedelitz*; **Stolniceni** XXV, cu germ. *Stolnischeny* în loc de *Stolnitscheny* – forma dată de Donat ar lăsa impresia că notează prin *-sch-* o pronunție moldovenească cu fricativă în locul africateri; **Dealul Huncului** XXVI, cu germ. *Dialul Huncului*, în loc de *Dealul Hunculi*; **Cărbuna** XXVII, pârâu în Neamț, în loc de *Karbona*, cf. Moldovanu, ms., dar și Butnaru, T.N., s.v.; **Dolia** XXVIII, pârâu în Neamț, în loc de *Per. Dole* de la Moldovanu, ms. și Butnaru, T.N.; **Oglinzi** XXVII, cu german *Oglinsey* în loc de *Oglinzsy*; **Slatina** XXVIII, munte în Neamț, în loc de *Deal Slatyni* – Donat ignoră o sintagmă genitivală românească în sursa austriacă; <**Pârâu**> **Tyului** XXIX, în loc de *Tijului*; **Pârâul Pântii** XXIX, cu german *Pereul Penty*, în loc de *Pereul Punty*; **Dârmoxa** XXX, pârâu la Broșteni – Suceava, în loc de *Dermoksi*; **Cotârğașul** XIX, sat, cu germ. *Kotârğaschul* în loc de *Kotergasch*; **Cotârğaș** XIX, pârâu în satul omonim, cu germ. *Kotirkasch* în loc de *Kotirgasch B[ach]*; **Stănișoara** XX, munte la Mălini, cu germ. *Stinischiora* – eroare de tipar? – în loc de *Stinischora*; **Hartoneasa** XX, pârâu la Mălini, cu germ. *Hortoneasa* în loc de *Hortonassa B.* – cum apare de fapt la *Megura Hortonassa* de lângă pârâu; **Poiana Feței Hartonesei**, cu germ. *Poja Faicii Hartonessy* în loc de *Poja Tacu(?) Hortonassij*; **Râșca Mare**, pârâu, cu germ. *Rischka Mare* în loc de *Ryschka Mari*; **Râșca Mică**, pârâu XX, XXI, cu germ. *Ruschka Mik* în loc de *Ryschka mica* XX și *Rischka mik* XXI; **Luciora**, munte la Mălini, în loc de *Lucina*; **Bogdănești**, sat pe Râșca, cu germ. *Bogdonesty* XXI, 107, în loc de *Bogdenestij* XXI – forma cu *-do-* să fie din descriere?; **Muncel** XXII, poiană lângă satul Manolea, cu german *Muncsel* în loc de *Boj. Moncselu*; **Muncelul** XXII, pârâu tot acolo, cu germ. *Muncselul* în loc de *Moncselul*; **Dolhasca** XXIII, sat, cu forma germană *Dolhaska* în loc de *Dolchaska*; **Gura Luncii** XXIII, pârâu la Dolhasca, cu germ. *Gura Lunezi* – greșeală de tipar? – în loc de *Gura Lunczi*; **Tătărușul** XXIII, cu germ. *Tereruschul* – eroare de tipar – în loc de *Teteruschul*; **Tătăruși** XXV, XXVI, cu germ. *Tataruș* în loc de *Bach Tatarus* – nu există *-ș-* în alfabetul german; **Capul Codrului** XIII, cu germ. *Kapu Kodrului* în loc de *Kapu Kodruluj*; **Berchișești** XIII, cu germ. *Berkischtie* – eroare de tipar? – în loc de *Berkischestie*; **Pursga (?)** XIII, deal lângă Valea Seacă din Suceava, în loc de *Dialu Puraga*; **Puraga (?)**, deal XIII pare a fi același toponim menționat de două ori; **Șovârâta** XIII, cu germ. *Schuwuruta* în loc de *Schuwurita B.*; **Valea cu cale** XIII, cu germ. *Valea Kukale* în loc de *Valia Kukale B.*; **Pârâul Fântânelilor** XIII, cu germ. *Fundunenilor* în loc de *Fundunelilor B.*; **Pursunurilor (?)** XIII, pârâu, în loc de *Pursunilor B.*; **Pietroasa** XIII, afluent al pârâului Suha Mare, cu germ. *Pietroassa* în loc de *Petrossa B.*; **Pojorâta** XX, afluent al aceleiași pârâu, cu germ. *Poschoritta* în loc de *Poschoritta B[ach]*; **Valea Slatina** XIII, cu germ. *Valia Slatina* în loc de *Valia Slatini B.* – iarăși cu ignorarea formei genitivală din originalul german; **Piatra Doamnei** XIV, cu germ. *Piatra Doamni* în loc de *Piatra Doamni*; **Slătioara** XIV, sat și pârâu din Bucovina, ambele cu forma germană *Slătioara* identică cu forma românească, în loc de *Slatiora* – dacă diftongul românesc *-oa-* a mai fost surprins de Otzellowitz și în cazul altor nume, notarea lui *-ă-* în harta germană este mai greu de acceptat; **Bălan** XIV, cu germ. *Balan* în loc de *Palan*; **Valea Cheilor** XIV, cu germ. *Vale Kieilor* în loc de *Vale Keilor*; **Poiana Borscha** IX în loc de *Pojana Borscha*, grafie germană neprinsă de Donat, dar **Poiana Capșii** XLVIII, cu germ. *Pojana Kapschi* menționat de Donat – inconsecvență în redarea grafiei entopicului românesc în sursa austriacă; **Molnița** II, sat în loc de germ. *Molnitza* – grafie care apare și la Donat pentru pârâu omonim; **Pârâul Negru** III, sat lângă „pârâul cu același nume” – Donat nu ne dă explicit și numele pârâului – cu germ. *Pereu Negru* în loc de *Pereu Niegru* pentru sat și *Bach Pereu Niegru* pentru pârâu; **Vițcani** III, cu germ. *Wetskany* în loc de *Bach Wetzkanj*; **Dumbrava** III, cu germ. *Dial Dumbrava* în loc de *Dial Dombrawi* – modificări grafice cu implicații morfosintactice; <**Pârâu**> **Lespezilor** XIV, cu germ. *Lespedilor* în loc de *Lespizilor*; **Dealul Omului** XIV, cu germ. *Omuluy* în loc de *Deal Omuluj*; aceeași corecție pentru **Dealul Omului** XXX, cu germ. *Omuluy* – nu este clar la Donat care este forma din hartă, cu entopic sau fără entopic? Probabil se consideră subînțeles entopicul menționat deja în forma-titlu, deși în hartă el apare în formă nearticulată; **Vatra Dornei** XV, cu germ. *Watra*

Dornei în loc de *Watra Dorna*; <Pârâul> **Dzianianory** (?) XV în loc de *Dziumanary*; **Dornișoara** XVI, XVII, cu germ. *Dornitschora* în loc de *Dornischora* – grafia cu *-tsch-* ar indica o africată românească în locul lui *-ș-*.

5. Utilizarea parantezei unghiulare < > este neclară, provocând confuzii majore. În mod normal, aceasta ar trebui să indice o refacere a textului original de către editor, cu alte cuvinte ceea ce apare între aceste paranteze să nu existe în sursa austriacă. Din păcate, la I. Donat ea are mai multe roluri, pe lângă acela de a completa informația din hartă într-un mod clar, lipsit de ambiguități. Există situații de utilizare normală a acesteia: <Pârâul> **Dornienilor** XXVII, în hartă doar *Dornienilor* (aici paranteza este obligatorie pentru refacerea sintagmei genitivale și evitarea genitivului suspendat, ca și în următoarele exemple); <Pârâul> **Macului** XXVII, în hartă doar *Makului*; <Pârâul> **Bordeilor** XXVII, în hartă doar *Bordeilor*; <Pârâul> **Lespezilor** XIV, în hartă doar *Lespizilor*; <Pârâul> **Țiganului** XVII, în hartă doar *Czyganului*; <Pârâul> **Bratului** XVIII, în hartă doar *Bratului*; <Pârâul> **Ursului** XIX, în hartă doar *Ursului*; <Pârâul> **Leșului** XI, în hartă doar *Leschului*; <Pârâul> **Casei** XIV, în hartă doar *Kasului*; <Pârâul> **Căldării** XIV, în hartă doar *Kalduri*; <Pârâul> **Buliczenilor** XV, în hartă doar *Buliczenilor*; <Pârâul> **Sunător** XV, în hartă doar *Senatory* și <Pârâul> **Rece** XV, în hartă doar *Reczy* – în aceste două exemple paranteza refacă în mod necesar sintagma adjectivală. Am fi fost tentați să credem că acest tip de paranteză se mai utilizează pentru a marca traducerea în română a entopicului german din sursa austriacă, precum în următoarea serie de exemple. Astfel avem <Pârâul> **Câinelui** XIV pentru *Kini B[ach]* din hartă – derutant este faptul că în paranteza rotundă care urmează după cuvântul-titlu nu ni se dă decât determinantul *Kini*, așadar cititorul poate cunoaște adevărul doar consultând și el originalul; <Pârâul> **Arâmii** XV, pentru *Arami Bach* din hartă – și aici Donat ne dă doar *Arami*; <Pârâul> **Cocorișul** XX, pentru *Kukuzisului B[ach]* din hartă; <Pârâul> **Socilor** XXII, pentru *Soschilor Bach* din hartă; <Pârâul> **Valcanii** VI, pentru *Bach Walkanij* – Donat reține doar germ. *Wolkany*; <Pârâul> **Brehueștilor** V, pentru *Brihoiestilor B[ach]* – la Donat, doar *Brihoestilor*; <Pârâul> **Nacului** VII, pentru *Nakului B[ach]* – Donat nu mai oferă altă informație în afara cuvântului-titlu; <Pârâul> **Dadului** VI, pentru *Bach Dadului*; <Pârâul> **Plaiului Bătrân** XIII, pentru *Plaiului Patrin B[ach]*; <Pârâul> **Stânei** XXII, pentru *Stini Bach*. Pentru această subcategorie mai subliniem încă o dată confuzia pe care autorii o creează cu prima subcategorie, aceea a utilizării normale a parantezei unghiulare care completează o lipsă a originalului: cititorul nu poate să știe dacă entopicul dintre parantezele unghiulare nu există într-adevăr la Oztellowitz sau dacă acesta reprezintă traducerea unui entopic german din hartă sau din descrierea anexă, pentru că informația cuprinsă în paranteza rotundă care urmează după cuvântul-titlu nu este tratată cu acuratețe în raport cu informația din original. Însă confuzia maximă este atinsă în câteva cazuri în care se utilizează paranteza unghiulară, cu deplină inutilitate, chiar și atunci când și în original apare entopicul românesc: <Pârâul> **Mestecănișului** XXI, pentru *Pereu Mestikanesului* – Donat dă doar *Mestikaneschului*; <Pârâul> **Picygei** XX, pentru *Per. Picygoi* – aici la Donat nu mai apare nici o informație în plus în afara cuvântului-titlu, autorii părând a utiliza paranteza unghiulară în acest caz pentru a marca standardizarea formei entopicului, adăugând un motiv în plus de confuzie; <Pârâul> **Frasinilor** XLI, pentru *Pereu Frasinilor* – cu același comentariu făcut la cazul anterior, cu adaosul că aici chiar Donat oferă în paranteza rotundă sintagma din hartă incluzând entopicul românesc cu grafie germană!

6. În final mai adăugăm câteva cazuri de eventuale **omisiuni, inconsecvențe sau erori** de identificare. La **Nemțisor**, afluent al Neamțului, este dată forma *Niamzischor*, cu trimiterea la careurile XX și XXVII ale hărții. În realitate, această formă există în careul XXVII, dar în careul XX, Moldovanu ms. a lecturat forma *Niamtischor*, care lipsește la Donat. Bazându-ne pe materialul oferit de Moldovanu, ms. pentru bazinul Moldovei, ca și de propriile noastre lecturi pentru bazinul mijlociu al Troțușului, indicăm și alte posibile omisiuni din cartea discutată: *Temeu*, munte din careul XVII, *Toplicza (Bach)* XVIII de lângă Drăgoiasa – Donat are doar **Toplica** XVIII, culme, (*Valia Manasteri* XX, din bazinul pârâului Suha Mare, stânga – Donat are doar **Valea Mănăstirii** (*Valie Monastir*) XLIX, afluent al Bistriței; *Lupului/Lupuly*, munte XX – nu l-am găsit la Donat; *Ursi*, afluent stâng al

Neamțului, lângă *Ursa*, munte XX – Donat are doar **Ursa**, muntele; *Dial Pogetj*, lângă satul și pârâul Bogata XII – Donat are doar satul și pârâul **Bogata**; *Stirkoja*, pârâu la Doftoeana LXXXI – Donat are doar **Strigoja**, munte LXXX; *Kinu*, munte pe pârâul Uz LXXIX – lipsă la Donat; *Dial Brake* II, între Dersca și Slobozia lui Holban – negăsit la Donat; *Kalinessy*, sat, și *Bach Kalinestilor* III la Moldovanu, ms. – Donat are **Călinești** (*Kalynesty*) III, sat „la izvorul Pârâului Călineștilor”, dar articolul de pârâu lipsește; *Dial Kodrina* III, pe lângă Bălilești, Grămești – lipsă la Donat; *Czumorna B[ach]* XIII, afluent al Suhăi – Donat are numai muntele; *Dial Kukosch* XIII, la izvorul Ciumârnei – negăsit la Donat; *Bunintowa Bach* VI, lângă satul Buninți – lectura eronată a rătăcit acest nume la Donat sub litera **P**, în forma **Punintewa** VI, autorul nefăcând legătura cu satul Buninți, lângă care totuși declară că se află pârâul; *Rudi B[ach]* V, afluent stâng al pârâului Brehuiești; *Paiseny* XII, poiană? lângă satul Păiseni – la Donat apare doar satul **Păiseni** careul CVI ? [ar fi trebuit XII] cu eroare de indicare a careului; *Gurle B[ach]* XIII pe Suha Mică, dreapta; *Lonka* XXV, poiană lângă satul *Lunka* XXV – Donat are numai satul, deși în acest caz existența poienii este importantă pentru geneza câmpului toponimic; *Chertoapile*, sat, și *Hertopi* XXV, pârâu – la Donat lipsește pârâul, deși pentru articolul **Hârtoapele**, sat utilizează și harta XXV, și descrierea 143; *Sarata Saka*, afluent al Moldovei XXVI; *Kakowa B[ach]* XXVII, cf. și Butnaru, T.N., s.v. *Kakowa* – nu este la Donat; *Saska* XXVII, afluent al Neamțului – lipsă la Donat, deși prima atestare la Butnaru, T.N. este din 1453; *Kloster Slatyna* XXVII, lângă Mănăstirea Neamț, ulterior aici este atestat la Butnaru, T.N. un *Slătiorul*, pârâu pe care este *Schitul Slătiorul* sau *Schitul Vovidenia* – aici lipsa din Donat ar afecta atestarea unei verigi importante din istoria câmpului *Slatina/Slătiorul*, chiar dacă la el găsim alte probabile verigi, *Slatina* XXVII, pârâu și munte. O parte din aceste omisiuni se pot dovedi a fi doar erori de lectură cumulate cu lipsa identificării numelui, ceea ce conduce la o pierdere a toponimului oriunde în lista alfabetică a articolelor.

Erori de identificare: **Bareii** XCVI, lăsat ca în hartă, deci neclarificat, dar identificat deja din 1991 în TTRM, I₂, s.v. **Pâraiele**²; **Radschiet** XCVI, lăsat iarăși neidentificat, adică *Rugetul*; (?) **Bășcureni** LI, deși în hartă este *Beschkureny*, adică fostul sat *Beșcurenii*, cf. TTRM. I₁, s.v.; **Runcu Pojorâti** (*Runkul Boschoritty*) XX, calificat drept pârâu la Donat, afluent al pârâului Suha Mare, ca și **Pojorâta** XX, dar la Moldovanu, ms. el apare ca munte pe pârâul Pojorâtei; **Mida Flori** XLVIII, identificat ca fiind muntele Floarea la sud de Secul Biczului, probabil *Smida Florii*; **Putna**, **Saraș Putna** (*Scharosch Putna*) XLV, pârâu lângă Toplița din Transilvania, probabil *Putna Noroioasă* sau magh. *Șaroș Putna*, după cum o arată și grafia germană; <**Pârâul**> **Tocorocului** (*Turuchurugului*) XLVII, pârâu la nord de Bicaz, este *Toșorogul*?; **Pârâul sub Stilor** (*Pereu sub Stilor*) LXXXVIII, la nord de satul Grozești de pe Oituz, este *Pârâul sub Știbor*, scris în hartă de fapt *Pereu sup Știbor*, după numele unui munte, informație din anchetă toponimică personală; **Huilori** LXXXVIII, deal la sud-est de satul Larga, Târgu-Ocna, citit eronat în loc de *Deal Huitori*, adică *Dealul Huitorii* din satul Cucuiații Doftenei, informație tot din anchetă.

Deja am menționat mai sus și o greșeală în indicarea careului din harta lui Otzellowitz, la care mai adăugăm alte două exemple: **Scafa** (?) (*Skafa*), munte la vest de Șarul din Suceava careul XCVII, dar același careu apare indicat și la **Scauna** (*Skauny*), munte de la sud-est de Soveja din Vrancea! Și ca o combinație de erori, **Poiana Maganilor** de lângă același Șarul din Suceava s-ar afla în careul XCII. *Șarul* este prins de fapt în careul XVII, numerotarea făcându-se începând din nordul Moldovei spre Vrancea, la sud, unde se termină cele 107 careuri ale hărții lui Otzellowitz. Acest tip de inadvertențe se adaugă din păcate altor erori de tipar, care viciază și ele rezultatele unei lucrări în care tocmai acuratețea formelor este scopul principal.

În final cităm din articolul **Ciumera** (*Czumorna*): „munte la hotarul Bucovinei, lângă satul Găinești, ț. Suceava. Nu poate fi trecut cu caii de samar, pentru că de la jumătate în sus e foarte abrupt. XIII”. Cifra romană trimite la careul din harta lui Otzellowitz, aici neavând nici o trimitere la descrierea anexă din manuscrisul german 2. Dacă putem admite că definiția numelui care urmează după cuvântul-titlu și după forma germană din paranteză poate fi făcută de editori doar prin analiza

hărții, ultima frază din corpul articolului nu poate reprezenta decât traducerea informației din manuscris. Lipsa trimiterii la manuscris poate fi remarcată de nenumărate ori.

Compararea materialului oferit de cartea de față cu lectura aceluiași surse realizată în alte lucrări, editate sau aflate doar ca baze de date brute, s-a făcut doar parțial, pentru o relativ mică parte a teritoriului acoperit de harta austriacă – bazinul Moldovei, o parte a bazinului Neamțului, bazinul mijlociu al Trotușului – rezultatele obținute fiind menite în primul rând a atrage atenția asupra unei oarecare relativități a informației oferite de editori și abia în al doilea rând constituindu-se într-o eventuală *addenda et corrigenda* a acesteia. Din acest ultim motiv ne-am simțit obligați să indicăm prin cifre romane la fiecare nume discutat și careul din harta lui Otzellowitz în care acesta se află. Luând în considerare faptul că până în prezent studierea hărții menționate s-a făcut numai utilizând copia sa aflată la București, copie care a ridicat aceleași dificultăți de lectură, uneori imposibil de surmontat, indiferent de persoana care a făcut lectura – Donat, Moldovanu, Butnaru, Cojocaru – credem că s-ar impune pe viitor o studiere a originalului hărții de la Viena, pentru a atinge certitudinea necesară în cercetări ulterioare bazate pe aceste surse documentare.

Vlad Cojocaru

Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”
al Academiei Române,
Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2, România

ADRIAN REZEANU, *Periplu toponimic*, cuvânt-înainte de acad. Alexandru Surdu, București, Editura Academiei Române, 2014, 288 p.

Volumul de față, opera de maturitate a unui specialist în toponimie românească (cf. cuvântul-înainte al acad. Alexandru Surdu, p. 7), conține un corpus de studii de specialitate, cu un accentuat caracter teoretic, utilizând însă și material ilustrativ excerptat din documente. Am fi fost tentați poate să afirmăm că Adrian Rezeanu are o tendință de conceptualizare într-un fel excesivă, dar atât timp cât el este consecvent în utilizarea conceptelor propuse nu putem avea nicio obiecție. În aceeași ordine de idei nu putem emite nicio pretenție ca autorul să facă măcar referire la o altă teorie toponimică, cu atât mai puțin să o utilizeze. Cartea este foarte generoasă în idei referitoare la geneza toponimiei urbane, la specificul acesteia în comparație cu cea rurală, la originea structurilor toponimice și la relațiile dintre componenții acestor structuri. Ea reprezintă, cu adevărat, punctul culminant al activității de cercetare a unui toponimist consacrat, cu experiență lingvistică, istorică și geografică, cerință obligatorie pentru a obține rezultate de calitate într-o știință de graniță precum toponimia.

Respectând efortul cercetătorului de creare a unui model interpretativ al apariției și evoluției structurilor toponimice urbane și nu numai, ne permitem să exprimăm câteva obiecții de amănunt legate de sistemul propus, apărute mai mult din limitele capacității noastre de înțelegere, decât din neîmpliniri ale autorului în procesul de conceptualizare. Obiecțiile noastre se referă doar la aspecte legate de claritatea unora dintre rezultatele obținute prin aplicarea conceptelor și a modelului de analiză propus, de conformitatea rezultatelor cu realitatea toponimică:

– conceptul de toponim *aparent* (p. 170) ni se pare mai puțin acceptabil, inducând ideea că acest tip de sintagme sau formule denominative contrase nu ar avea statutul de toponim. Ele funcționează ca atare în limbă, făcând parte din tezaurul toponimic al acesteia;

– mai jos (p. 226) se încearcă o înobilare a acestui concept: „existența perechii de termeni generici *stradă – intrare* în structuri viconimice și topografice din vecinătăți imediate ...*Strada Lacul Sărat* → *Intrarea Lacul Sărat, Lacul Sărat* însemnând aici *Strada Lacul Sărat*, ca toponim *semiaparent*”. De ce am avea numai aici o reabilitare a conceptului de toponim aparent (sau o recuperare pe jumătate a statutului de toponim autentic al unui nume)? Doar pentru că entopicul *stradă* este subînțeles în sintagma toponimică citată? La fel se întâmplă, în fapt, cu orice altă sintagmă toponimică numită aparentă: *Strada Izvor* = *Strada* (din mahalaua/ sau pe care se află) *biserica Izvorul Tămăduirii*;

– conceptul de expansiune toponimică derivațională ascunde, de fapt, mai multe procese, care trebuie distinse și utilizate în schemele propuse: polarizare, diferențiere, extensii sau restricții ale denotatului. În unele cazuri, relațiile dintre componentii unei secvențe toponimice ar trebui reformulate, cum ar fi cele din structura formată de la entopicul *slatină*; relația dintre entopicul însuși și utilizarea acestuia în funcție toponimică absolută nu este conformă pe deplin cu realitatea geografică și toponimică la care se aplică, de asemenea nici relația dintre toponimul primar și derivatul său diminutival (cf. p. 19);

– în altă parte (p. 100–101), se aduce în discuție o dezvoltare nelineară a extensiunilor derivaționale, și anume extensiunea pe orizontală combinată în anumite puncte cu una pe verticală, aceasta din urmă incluzând, de fapt, sinonimele toponimice. Însă nici în acest caz realitatea toponimică nu este acoperită în întreaga sa complexitate, chiar dacă autorul complică lucrurile și cu expansiunea derivațională pe orizontală a sinonimelor toponimice. O comparație atentă cu modelul de ierarhizare a categoriilor toponimice propus prin teoria câmpurilor toponimice de explicare a genezei și funcționării acestora ar releva neputința sistemului propus de Adrian Rezeanu de a modula și modela steme mai complexe, cu puncte nodale intermediare, și nu doar cu linii de dezvoltare paralele, în cel mai fericit caz încercând să dea seamă de o realitate toponimică „complexă” de existența căreia autorul este conștient. Acest model complex utilizat în carte ar apărea și mai sărăcit dacă scoatem din ecuație sinonimele, tratate în aceeași structură;

– teoria toponimului aparent, ca ipostază *finală* pe un traiect extensional derivațional, ermetizat semantic și a cărui decriptare implică refacerea întregului lanț derivațional cu ipostazele concrete exhaustiv conturate formal (utilizăm formularea autorului însuși) este comparabilă ca intenție, dar nu și ca rezultate, cu teoria câmpurilor toponimice, ultima fiind însă mai coerentă și mai clară în ceea ce privește conformitatea sa cu realitatea modelată. Semnificația *identitară* a diverselor ipostaze derivaționale din teoria expansiunii toponimice derivaționale care duce la crearea unor toponime aparente ermetizate semantic reprezintă *categoria toponimică*, adică relația dintre o categorie geografică și un nume, din teoria câmpurilor toponimice. Nu vrem să sugerăm că ar exista vreo relație genetică între cele două construcții teoretice, ci doar că amândouă tind spre explicarea aceleiași realități toponimice printr-un model conceptual coerent;

– Adrian Rezeanu mizează în mare măsură pe încărcătura semică a toponimului. Toponimul are încărcătură semantică numai în faza utilizării entopicului în funcție toponimică (*Slatina*, hidronim) sau, în genere, în faza inițială a procesului de denominare. După aceasta, prevalează funcția de identificare, și nu conținutul semantic, fapt recunoscut și de autor prin utilizarea conceptului de semnificație identitară, o formulare ușor oximoronică, pentru că semnificația trimite la *clase* de obiecte, pe când prin identificare se *individualizează* doar un obiect dintr-o clasă de obiecte;

– uneori, am remarcat o anumită inconsecvență în aplicarea conceptelor: punctul de plecare al unui lanț expansionist derivațional, punct acceptat de Adrian Rezeanu, apare, în unele lanțuri lineare, la *mijlocul* secvenței, ceea ce nu este de admis, din moment ce el trebuie să rămână în punctul de *origine* al lanțului. Exemplificăm observația noastră cu un caz extras din multiplele demonstrații ale autorului: *Strada Izvor* (toponim aparent – paradoxal, acest toponim pare a fi unul dintre cele mai uzuale nume din întregul lanț) ← *Strada (Podul) Izvor* ← *Strada (Podul) de lângă (Biserica) Izvor* ← *Strada (Podul) de lângă (Biserica) din cuprinsul (Mahalalei) Izvor*. Nucleul denominativ al acestei expansiuni toponimice derivaționale este *Biserica* (cu hramul) *Izvorul Tămăduirii*, fapt admis de autorul însuși, dar prima mențiune a hramului bisericii apare abia la componentul secundar *Strada (Podul) de lângă Biserica Izvor*; în lanțul derivațional citat, decriptarea toponimului *Biserica Izvor* este derutantă, ieșind din logica demonstrației lui Adrian Rezeanu, sintagma în discuție apărând ca fiind o formă contrasă a formulei denominative (dacă păstrăm conceptele propuse) *Biserica din cuprinsul Mahalalei Izvor*!

Așadar numele bisericii ar proveni de la numele mahalalei (sic!), deși inițial ni s-a sugerat o relație inversă;

– o concluzie cu caracter de teoremă (p. 58–60): „mecanismul circulației semelor distinctive poate fi reprezentat prin scheme grafice, cu tendința graduală spre abstractizare”. *Săliște* oraș (motivată, cu înțeles) → fânețe (motivată+, cu înțeles+) → (*Calea Săliștei*, drum (motivată+, cu înțeles+) → moșie (nemotivată – –; +, fără înțeles – –) → pădure (nemotivată – – –, +, fără înțeles – – –) → etc.

Decriptarea autorului: *Săliște* moșie pierde semnificațiile ‘fâneță’ și ‘drum’, marcate prin două seme (probabil semne) (–), dar primește *semul* distinctiv ‘moșie’, marcat printr-un semn (+). Raportată la cele două seme pierdute, secvența „moșie” apare fără înțeles. Numărul *semelor* pierdute este direct proporțional cu distanța de pe traiectul derivațional față de denotatul inițial. Din acest „joc” semantic, toponimistul va trebui să deducă și diferitele grade de motivații toponimice.

Comentariile noastre: lăsând la o parte problema dezvoltării lanțului toponimic dintr-o categorie în alta (de la localitate, fânețe, de la acestea, drum, de la acesta, moșie, de la aceasta, pădure etc.?), din marcajele „semice” de mai sus înțelegem că toponimul desemnând moșia pierde motivarea și înțelesul de ‘fâneță’ și de ‘drum’, care apar ca o fază anterioară în lanț, căpătând în schimb pe cel de ‘moșie’. De ce nu se aplică același calcul și raționament pentru toponimul desemnând drumul? *Calea Săliștei* ar păstra motivația și înțelesul de ‘fâneță’ și de ‘oraș’, concomitent cu aceea nou căpătată de ‘drum’? Cel puțin așa reiese din schema utilizată de autor, dacă aplicăm și algoritmul acestuia referitor la distanța dintre un anumit toponim de pe traiectul derivațional și denotatul inițial. Problema devine și mai nesigură când reaşezăm pe baze mai ferme relațiile dintre categoriile toponimice: chiar admitând prin simplificare că punctul de plecare al lanțului este toponimul desemnând orașul, legăturile reale dintre componentele dezvoltate de la acesta suportă o remodelare. De la oraș (de fapt de la moșie, care trimite direct la sensul de ‘fost sat, locul în care a fost o aşezare’) trebuie explicate *direct* mai multe verigi, numele fânețelor, ca și al drumului sau pădurii. Așadar, creșterea graduală a distanței, presupusă de Adrian Rezeanu, între diverșii componenți ai lanțului cade, în acest fel fiind pusă sub semnul întrebării și concluzia sa referitoare la „numărul *semelor* pierdute [care ar fi] direct proporțional cu distanța de pe traiectul derivațional față de denotatul inițial” (p. 60). „Jocul” semantic există, cf. conceptul de *resemantizare* la D. Moldovanu, propus de câteva decenii, sau la fel de vechea discuție asupra așa-ziselor tautologii toponimice discutate de M. Homorodean, însă „gradele de motivații toponimice” ale autorului ar trebui mai degrabă convertite într-o discuție asupra diverselor categorii toponimice implicate într-un câmp toponimic.

Mărturisim că ne-a fost mai dificil să înțelegem „principiul evoluției până la un punct și de la un punct încolo, [care] poate redirecționa dinamica semică până la pierderea comprehensiunii marcajelor toponimice” (p. 58).

Încă o obiecție la o generalizare operată în carte: „«Toponimul aparent» nu este în exclusivitate o creație a spiritualității urbane, dar poate fi considerat o «stare de spirit urbană»” (p. 101). Dacă s-ar face corelarea conceptelor cu cele existente în teoria câmpurilor toponimice ar reieși că procesul de polarizare toponimică, adică procesul care generează structurile toponimice, ar avea un statut special în toponimia urbană, ceea ce nu este acoperit de realitate.

În concluzie, cercetarea toponimică ulterioară va arăta viabilitatea unui model de formare sau a altuia, utilitatea unui sistem explicativ sau a altuia, aplicabilitatea lor la analiza toponimiei urbane sau rurale, a toponimiei în genere. Autorul însuși a aplicat sistemul propus la cercetarea toponimică a unor spații denominative din România. Simpla enumerare a câtorva studii cuprinse în volumul de față este convingătoare: „*Toponimul aparent*” în *structura dicționarului toponimic al României. Muntenia* (p. 13–26); *Tezaur toponimic maramureșean* (p. 43–64); *Nume de sate din Țara Lăpușului* (p. 104–113); *Arbori „derivaționali” în urbanonimie* (p. 114–129); *București. Etimologie sau geneză toponimică* (p. 147–154); *Modele urbanonimice băimărene* (p. 229–245). Lectura *Periplului toponimic* al lui Adrian Rezeanu este pe cât de instructivă, pe atât de incitantă.

Vlad Cojocaru

Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”
al Academiei Române,
Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2, România

ALINA-MIHAELA BURSUC, *Câmpul lexical al numelor de rudenie în limba română*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2015, 202 p.

Câmpul lexical al numelor de rudenie în limba română reprezintă rezultatul „îmbunătățit” (*Introducere*, p. 9) al cercetărilor doctorale realizate de autoarea sub coordonarea prof. dr. Eugen Munteanu în cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Așa cum sugerează și titlul, cartea își propune analiza denumirilor românești de rudenie cu ajutorul metodei câmpului lexical, închegându-se ca un studiu monografic structural care are drept punct de pornire articolul din 1964 al lui Eugeniu Coșeriu, *Pour une sémantique diachronique structurale* și monografia lui Vasile Scurtu din 1966, *Termenii de înrudire în limba română*. Autoarea a fost motivată de lipsa, în lingvistica românească, a unei lucrări care să reunească principiile semanticii structurale și câmpul numelor românești de rudenie, un segment lexical cu material bogat și puțin studiat până acum.

Cartea este structurată în șapte capitole, urmate de concluzii, rezumat în limba franceză, un foarte necesar indice de cuvinte și bibliografie. Primul capitol, *Teoria câmpului lexical*, construiește, împreună cu cel de al doilea capitol, cadrul teoretic al întregului demers științific. Capitolul cuprinde o trecere în revistă a principalelor teorii referitoare la conceptul de „câmp lexical” (împreună cu termenii considerați sinonimi în lingvistica românească: *câmp semantic*, *câmp lexico-semantic*, *câmp lexical-semantic*, *câmp conceptual*, *câmp tematic*), urmărind dezvoltarea teoriilor, a principiilor acestora, a definițiilor și tipologiilor propuse, în mod cronologic, pornind de la lingvistica germană, prin lucrările lui Gunther Ipsen, Jost Trier, Walter Porzig, André Jolles și Leo Weisgerber, și ajungând la teoria propusă de lingvistul Eugeniu Coșeriu și la lingvistica românească, reprezentată mai ales prin lucrările Angelei Bidu-Vrânceanu. Astfel, se stabilesc originile termenului „câmp” și se observă clar „drumul” acestui concept până la semantica diacronică structurală.

Cel de-al doilea capitol, *Conținutul cuvintelor și conținutul limbii*, are în prim-plan relațiile de desemnare și semnificare și conexiunea dintre realitatea extralingvistică (și structurarea ei) și structurarea lingvistică, analizate cu ajutorul exemplelor și teoriilor lui W. von Wartburg, J. Trier și L. Weisgerber (tangential, se menționează și ideile despre această chestiune ale lingviștilor F. de Saussure și W. von Humboldt). Se discută modul în care fiecare limbă oferă propria sa viziune asupra lumii, viziune construită de o comunitate lingvistică de-a lungul timpului. Cuvintele reprezintă un întreg sonor-conceptual, nu doar un simplu semn. Semnificația lor se află în strânsă legătură cu valoarea lor pozițională în cadrul unui câmp semantic. Având în vedere importanța acordată studierii semnificației, autoarea se oprește asupra a trei metode de investigare a conținutului lingvistic al cuvintelor: definiția lexicografică, analiza semică (cu privilegierea teoriilor lui A.J. Greimas și B. Pottier) și teoria prototipului (cu accent pe ideile puse în circulație de Eleanor Rosch și cu evidențierea faptului că aceasta este o teorie cognitivă, nu lingvistică, care confundă desemnarea și semnificarea), însoțite de sublinierea celor mai importante aspecte și defecte ale acestora și de numeroase exemple, cu precădere din sfera tipurilor și gradelor de rudenie, atât în cadrul limbii române, cât și în cadrul altor limbi (germană, franceză, latină), oferind, în unele cazuri, o viziune comparativă asupra acestora.

Capitolul al treilea, *Vocabularul rudeniei*, reprezintă capitolul în care se indică obiectul de studiu, stadiul cercetării acestuia și metodologia folosită în demersul științific. Obiectul de studiu, după cum deja s-a menționat, este reprezentat de desemnările din limba română ale relațiilor de rudenie de sânge (naturale), prin alianță (prin căsătorie) și sociale (din nașie sau spirituale). În subcapitolele dedicate stadiului cercetării se indică cele mai reprezentative lucrări ce au avut drept scop studiul vocabularului rudeniei (din vocabularul limbii germane, din lexicul indo-european, al limbilor romanice, din limba greacă și din limbi vechi sau vorbite în regiuni exotice), cu accent pe cercetarea acestuia în limba română (se menționează lucrările reprezentative pe această temă, din 1949 până în 2005). De asemenea, în ceea ce privește metodologia folosită, autoarea subliniază necesitatea abordării interdisciplinare a temei: datorită complexității, relațiile de rudenie și varietatea

desemnării lor pot fi studiate doar într-un cadru interdisciplinar, informația lingvistică necesitând completări din domenii ca antropologia și sociologia.

Capitolul al patrulea, *Inventar onomasiologic*, analizează, cu ajutorul distincțiilor coșeriene, mijloacele lexicale utilizate de limba română pentru a exprima rudenii până la gradele trei-patru (zona „familiei elementare”, p. 73), pe linie ascendentă și descendentă și după caracteristicile de gen (masculin și feminin), reprezentative „din punct de vedere prototipic, sincron, dar și diacronic și diatopic” (p. 72), având drept surse principale monografia lui Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română* și *Dicționarul limbii române* (seria veche și seria nouă). Autoarea tratează termenii selectați pe grupe onomasiologice (rudenie-generic, rudenie de sânge, rudenie prin alianță, rudenie din nașie), fiecare din ei beneficiind de o mică monografie. Pentru termenii selectați (de exemplu: *familie, soți, copil, soră, soră bună, fină* etc.) se menționează și se discută etimologia (sau, după caz, ipotezele plauzibile), prima atestare, sinonimele, conținutul semantic (împreună cu lărgirile și restrângerile de sens) și particularitățile gramaticale. De asemenea, se oferă indicații de natură diacronică, diatopică, diastratică, diafazăică și despre utilizarea contextuală (fiecare informație este ilustrată cu citate din diverse surse, de la cele mai vechi texte românești până la cele din secolul al XX-lea). Se dovedește astfel sistematicitatea câmpului analizat, organizat în trei paradigme: rudenii naturală, socială și spirituală.

Următoarele trei capitole ale cărții, cu întindere mai mică decât primele, sunt complementare celui de al patrulea. *Definiția lexicografică* reprezintă o analiză metalexicografică comparativă a modului de definire a conținuturilor lexicale pentru numele de rudenii, în stadiu sincron și cu ajutorul modelului prototipului, având la bază principalele modalități de definire din cinci dicționare explicative ale limbii române: *Dicționarul limbii române* al Academiei, *Dicționarul limbii române literare contemporane*, *Dicționarul explicativ al limbii române*, *Micul dicționar academic*, *Noul dicționar universal al limbii române*. Definițiile termenilor selectați sunt comparate în ceea ce privește genul proxim, diferența specifică (trăsături diferențiatoare), actualizarea opozițiilor și neutralizările, caracterizări metalexicografice, relațiile de sinonimie, omonimie, polisemie, evidențierea elementelor relaționare și modul de tratare a cuplurilor moționale. Al șaselea capitol, *Analiza semică*, are la bază distincțiile coșeriene și constă în abordarea comparativă a unităților de semnificație ce aparțin unor lexicalizări ale rudeniei, atât în diferite stadii ale limbii române, cât și în limbi diferite. În cadrul acestui demers, autoarea subliniază asemănările, deosebirile și modificările ce apar în viziunea unui popor asupra lumii, în funcție de structurarea informației și ierarhizarea sa, criteriile ierarhizării, paradigmele rudeniei și opozițiile și neutralizările din cadrul câmpului studiat. Ultimul capitol, *Analiza contextuală*, reprezintă studiul câtorva termeni ce desemnează rudenii: sincron, pe baza unor extrase din opere literare contemporane, și diacronic, pe baza textelor din secolul al XVI-lea. Astfel, autoarea investighează modul în care conținutul lexicalizat „rudenie” relaționează cu cuvintele învecinate (opoziții, neutralizări, solidarități lexicale, mărci diatopice, diastratice, diafazăice). Se evidențiază, în acest mod, importanța cercetării sincronice și diacronice a termenilor în formarea unei imagini de ansamblu asupra structurării conținutului „rudenie” în limba română și în completarea definițiilor lexicografice.

Noutatea adusă de această contribuție constă în folosirea metodei câmpului lexical (o metodă puțin folosită în lingvistica românească) și în abordarea monografică și structurală a termenilor din lexicul comun român care indică rudenii. Lucrarea se remarcă prin cadrul teoretic solid și documentarea riguroasă. Informațiile semantice, filologice și etimologice, organizate pe principii onomasiologice, dublate de studiul variației diacronice, diatopice, diastratice și diafazăice a termenilor și de analiza semică și contextuală (de importanță majoră în semantica structurală) atestă sistematicitatea acestui câmp multidimensional.

Oana Zamfirescu

(Proiect PN-II-RU-TE-2014-4-0195)

Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippi”
al Academiei Române,

Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2, România

EWA KOCÓJ, *Pamięć starych wieków. Symbolika czasu w rumuńskim kalendarzu prawosławnym*, Cracovia, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013, 496 p.

Sunt puțini cercetătorii străini care-și aleg cultura română drept temă principală a carierei lor academice, dar sunt cu atât mai demni de remarcat atunci când ei apar din vecinătate. Are loc în astfel de rare cazuri un proces de cunoaștere oscilând între imediata identificare a similarităților și captarea îndelungată a diferențelor, adică între cultura de acasă și cea carpato-danubiano-pontică.

Ewa Kocój este o autoare poloneză care și-a început traseul românesc în urmă cu aproximativ două decenii, atunci când a devenit fascinată de mănăstirile din Bucovina și cultura creștin-ortodoxă. Beneficiind de studii de etnologie la Universitatea Jagiellonă din Cracovia, a fost în măsură să observe sinteza de imaginar religios și pietate populară aflată la baza unor manifestări diverse pornind de la arta bisericească medievală și până la experiența cotidiană a credincioșilor. Însă cum interesul cercetătoarei se integra mai degrabă în domeniul istoriei decât în cel al etnologiei, aceasta a scris o teză de doctorat despre bisericile și mănăstirile pictate din Bucovina: *Świątynie, postacie, ikony. Malowane cerkwie i monastypy Bukowiny Południowej w wyobrażeniach rumuńskich (Altare, chipuri, icoane. Bisericile și mănăstirile pictate din Bucovina de Sud în reprezentările românești)*, publicată la Cracovia, în 2006. În volumul de față, cercetătoarea abordează problema calendarului și, la nivel metodologic, mizează pe îmbogățirea perspectivei descriptive și de istorie a creștinismului ortodox din lucrarea de doctorat, adăugând o dimensiune mai pregnant orientată spre determinanta folclorică a relației omului cu sacralul și introducând o serie de comentarii etnografice ocazionate de vizitele sale pe terenul românesc.

Autoarea privește arta religioasă românească și prin prisma teoriilor de conservare a moștenirii culturale din această regiune periferică a Europei, ea diseminând în mediul public și academic polonez informații despre obiectivele patrimoniului cultural material românesc înscrise pe lista UNESCO. Interesul pentru acest domeniu este motivat de calitatea sa de profesor asociat în cadrul Institutului „Cultura” al Universității Jagiellone (Facultatea de Management Cultural și Comunicare Socială), unde predă cursuri de antropologie culturală, precum și de cea de redactor al revistei „Zarządzanie kulturą” („Management cultural”), publicată în cadrul aceluiași institut.

Trebuie să remarcăm că, în ciuda unei aparente penurii de interes academic dinspre Polonia spre România și invers, câteva notabile inițiative individuale au pus bazele unei tradiții traicne în care se încadrează și lucrarea discutată aici. Etnologia poloneză a făcut loc mult mai devreme decât cea românească pătrunderii metodelor și viziunii specifice antropologiei culturale în sensul ei occidental – ca cercetare empirică, de teren, a unei culturi străine. După căderea regimurilor comuniste în Europa de Est, orientarea antropologilor polonezi spre alte culturi a dobândit și mai mult avânt. Pe lângă preferința pentru cercetarea culturilor occidentale, acolo unde este căutată mai ales evaluarea mediului de viață al consistentei diaspore poloneze, și vecinii sud-estici au intrat în preocupările specialiștilor polonezi. România poate fi un teren interesant și prin prisma vecinătății românilor cu aria polono-lituaniano-ucraineană, unde mișcările de populație, condițiile socio-economice și identitățile religioase au condus la configurarea unor asemănări durabile. Nu lipsită de însemnătate este și minoritatea poloneză (mai ales) din Bucovina, iar importante regiuni din nordul și estul românesc aparțin unei bogate civilizații cu elemente slave și românești armonios împletite.

În privința metodologiei, Kocój subliniază la începutul textului beneficiile viziunii antropologiei culturale pentru realizarea cercetării sale. Menționează „descrierea densă” a lui Clifford Geertz, teoria lui Jan Assmann despre memoria colectivă și identitatea culturală, dar și contribuția lui Jack Goody la evidențierea raportului dintre oralitate și scripturalitate. Totuși, dacă urmărim efectul acestor teorii în desfășurarea argumentației, cercetarea de față rămâne tributară, în ansamblul ei, istoriei culturale și descrierii etnografice. În plus, autoarea indică ea însăși că a urmărit în mod primordial să descrie comparativ diferite ipostaze istorice ale unor fenomene culturale românești.

Dincolo de reconstrucția istorică, un rezultat vizibil al invocării metodologiei antropologice cu imperativul său holistic este apelul la surse neconvenționale pentru cercetarea istorică și etnologică tradițională: bloguri, forumuri, și multe documente virtuale care popularizează informații previzibile și lipsite de teme științifice, dar care probabil răspund dezideratului de a acoperi un cât mai vast areal de opinii legate de tema cercetată. Cu tot senzaționalul pe care uneori îl generează aceste surse, contribuind la descentrarea discursului etnografic de tip clasic atât de mult supus, în ultimele decenii, deconstrucțiilor și damnat ca metanarațiune înrobitoare, efectul lor nu este cel scontat de teoreticienii noii antropologii culturale atâta timp cât cercetătorul nu le justifică rolul și locul special în „descrierea densă”.

Deși nu urmează metoda antropologică a observației participative, informațiile etnografice obținute din ancheta de teren de către Ewa Kocój în câteva localități urbane și rurale din România sunt deosebit de prețioase. Inserarea mărturiilor informatorilor în descrierea istorică are avantajul de a raporta mereu sursa istorică scrisă la istoria orală. De altfel, cercetătoarea remarcă faptul că de la primele sale discuții cu informatorii a avut revelația că problema calendarului popular este mai complexă decât lăsau sursele științifice să se vadă.

Dar raportarea la memoria colectivă activă nu eludează nevoia cercetătorului de a se raporta la trecut în acțiunea sa de a oferi o imagine cât mai completă asupra unui fenomen cultural și a fazelor sale de transformare. Din acest punct de vedere, este dificil de înțeles de ce autoarea poloneză critică tendința etnologilor români de a studia imaginarul popular în ipostaza lui osificată, surprinsă în surse scrise; ea remarcă și faptul că viziunea canonică, populară încă în etnologia românească, asupra satului arhaic este una emoțională, blocată în ideologia naționalistă a secolului al XIX-lea.

Analizând contribuțiile reprezentanților școlii latiniste și mitologizante de la începuturile folcloristicii noastre, un curent specific epocii respective, în care toate noile națiuni-state ale Europei încurajau astfel de mijloace de validare a propriei culturi, profesoara de la Cracovia vede excesele acesteia în grila unui naționalism prejudicios, manifestat mai întâi în epoca pașoptistă, iar apoi în cea comunistă. Cititoare pasionată a lui Lucian Boia, tradus de timpuriu în poloneză, cercetătoarea consideră că această viziune romantic-naționalistă a afectat nu doar obiectivitatea proiectelor hasdeiene și chiar rezultatele Școlii sociologice a lui D. Gusti, dar până și spiritul axat pe recunoașterea valorilor universale al lui Mircea Eliade, autor pe care de asemenea îl citează frecvent. În ciuda slăbiciunilor inerente ale folcloristicii românești, un mare număr de lucrări din acest domeniu, de la Simeon Florea Marian și Elena Niculiță-Voronca la Ion Ghinoiu și Antoaneta Olteanu, sunt utilizate cu folos în volumul de față, capacitatea autoarei de a ajunge la aceste surse și de a le cita în original fiind cu adevărat remarcabilă.

Am apreciat și decizia cercetătoarei de a se detașa de abordările controversate ale conceptului operațional de „religie populară”, care a stârnit îndelungate dezbateri în mediile academice occidentale de sociologie și antropologie a religiilor din cauza promovării unei opoziții tranșante între religia oficială, riguroasă, doctriinală a Bisericii ca instituție și vulgarizarea acesteia în imaginarul popular. Cercetătoarea poloneză este astfel îndreptățită să considere inefficientă tratarea de extracție iluministă pentru explicarea religiozității populare românești, mai ales că respectivul concept a fost forjat pe tiparul creștinismului occidental catolic-protestant. În această critică se integrează și sesizarea lipsei de adecvare a unui alt concept referitor la sincretismul creștin-păgân, de această dată aplicat lumii ortodoxe. Este vorba despre „dvoeverie” („credință dublă”), expresie propusă de etnografii ruși încă din secolul al XIX-lea pentru a caracteriza consistenta supraviețuire a ideilor și practicilor păgâne alături de cele impuse de dogma creștină în lumea ortodoxă rusă. Într-adevăr, împletirea seculară a celor două moduri istorice de raportare a omului la sacru – păgân și creștin – face inoperantă astăzi strategia de separare a lor de către specialiști. De aceea este mai productivă relevarea rezultatelor conviețuirii lor armonioase, încurajată concomitent de fantezia populară și flexibilitatea dogmei ortodoxe, aceasta fiind și perspectiva cărții de față.

Ewa Kocój înțelege măsurarea timpului ca pe un fenomen cultural complex și universal, dar care a dezvoltat numeroase adaptări locale în funcție de condiții social-istorice specifice. Denunțând o oarecare intenție a specialiștilor români de a extrapola apartenența românească a faptelor folclorice, autoarea privește calendarul ortodox ca pe un palimpsest din care se întrevăd încă semnele diverselor

tradiții religioase, primând însă cea ortodoxă de origine bizantină. Mizând pe identificarea trăsăturilor multiculturale care au informat religiozitatea populară românească, ea caută să-și găsească un loc neocupat încă în istoria cercetărilor acestui subiect. Totuși, bogăția surselor etnografice românești la care cercetătoarea însăși apelează dovedește că structura și conținutul calendarului au intrat de timpuriu în preocupările specialiștilor autohtoni și continuă în zilele noastre. Chiar și în mediul academic polonez, tema simbolismului temporal românesc a fost pertinent tratată de profesoara Joanna Porawska de la catedra de filologie românească a universității cracoviene, aceasta aducând necesare precizări etnolingvistice.

Autoarea cărții își propune să distingă acele caracteristici care fac din cultura religioasă românească una de tranziție între Vest și Est și remarcă multitudinea de elemente care au contribuit la configurarea acesteia de la pătrunderea creștinismului pe teritoriul carpato-danubian și dincolo de intervențiile secularizante ale regimului comunist, până la schimbările inerente aduse astăzi de globalizare. Analiza sa are drept punct de referință principal cultura religioasă cu toate elementele ei ideale și materiale. Acest primat acordat culturii religioase canonice este motivat poate și de faptul că cercetarea în urma căreia a rezultat acest volum a fost realizată printr-un proiect găzduit de prestigioasa universitate catolică din Cracovia, „Papa Ioan Paul al II-lea”. Interesul autoarei pentru cultura ecleziastică românească s-a materializat și în lucrarea de popularizare scrisă în colaborare cu Jarosław Charkiewicz, *Rumuńscy święci [Sfinți români]*, apărută în 2012.

Autoarea își organizează cercetarea pornind de la descrierea surselor ecleziastice și istorice, slavone și vechi românești de cunoaștere a calendarului ortodox liturgic și a cadrelor de pătrundere a moștenirii bizantine în Principatele Române. Studiarea calendarului popular începe cu semnarea celor mai vechi referințe despre credințele populare românești, și anume descrieri etnografice aparținând călătorilor străini în Țările Române (Paul de Alep, Anton Maria del Chiaro etc.), și culminează cu *Descrierea Moldovei* a lui Dimitrie Cantemir.

Sunt analizate cu multă atenție surse ale calendarului popular din interiorul sau din afara canonului ecleziastic și care au beneficiat de o mare popularitate în cultura românească timpurie: cărți populare, cronografe, molitvelnice, tipicoane, trioade, inscripții, sinaxare, apocrife și hagiografii. Nu lipsesc numeroase surse istorice vechi, cum ar fi principalele cronici moldovenești și valahe, acestea intrând în atenția autoarei în măsura în care conțin informații despre cultura religioasă a locuitorilor din Principate.

De-a lungul volumului, aceste documente bisericești sunt relaționate cu ipostaza lor folclorică, Ewa Kocój pornind de la premiza unei direcții de transfer de la creștin la popular, elementele canonice fiind folclorizate prin diseminarea și modelarea lor de către memoria colectivă. Direcția fixată de cercetătoare este însă insuficientă pentru configurarea unei imagini integratoare a istoriei orale, fiindcă și procesul invers trebuie avut în vedere. Numeroși teoreticieni ai culturii tradiționale, de la părintele antropologiei J.G. Frazer la folcloristul american Alan Dundes, au demonstrat aportul credințelor populare la creionarea imaginarului creștin.

De asemenea, relația calendarului creștin cu ciclul muncilor agricole, relație care de altfel este subliniată și în răspunsurile acordate Ewei Kocój de către informatorii săi, sugerează rolul determinant al ritmurilor naturale în edificarea sistemului de măsurare a timpului în societățile agrare tradiționale. Din păcate, fiindcă termenul de referință principal al autoarei rămâne cel religios canonic și apocrif, se pierd uneori din vedere semnificații ale faptelor identificate pe teren și raportarea informației la structurile de profunzime ale mentalității populare românești.

De exemplu, atunci când se încearcă demonstrarea naturii religioase a acțiunii de culegere a strugurilor toamna, se apelează la legenda apocrifă a originii viței-de-vie (p. 327), dar se ignoră o comparație, prin întrebări adiționale adresate acelorași informatori, cu alte acțiuni specifice sezonului muncilor agrare, când același tip de reverență este manifestată de culegători față de alte recolte. Denumirea de „strugurele lui Dumnezeu” acordată de informatorul Ewei Kocój ultimului butuc rămas necules la finalul muncii, ca o jertfă oferită divinității și păsărilor cerului, este o referință foarte

valoroasă care ar putea să fie punctul de plecare pentru o comparație cu „barba lui Dumnezeu”, așa cum este numit ultimul snop de la încheierea secerișului în alte zone agrare din România. Nu ar fi atunci vorba de un comportament religios informat strict de o sursă scrisă, ci de un fenomen mult mai larg al credinței populare în capacitatea omului de a manipula ritmurile vegetaționale în scopul susținerii rodniciei pământului.

În secțiunea dedicată simbolisticii populare a timpului în calendarul ortodox, autoarea urmărește cele trei tipuri de diviziuni logice pe care se așază credințele românești despre timp: ciclul zilei, ciclul săptămânii și ciclul anului. Este interesant de urmărit cum cercetătoarea de la Cracovia surprinde prin metafore semnificațiile culturale și religioase ale diferitelor diviziuni temporale. De exemplu, timpul *vecerniei* este pus sub semnul nevoii de protecție a omului prin apelul la divinitate, pe când victoria luminii și speranța sunt semnificații prezente în slujba de *utrenie*. În imaginarul popular, aceste momente ale ciclului diurn sunt asociate pericolelor supranaturale provocate de intervalul nocturn și, respectiv, ipostazei augurale a zorilor. Valoroase sunt și trimiterile la texte populare, cum ar fi de pildă expresia edificatoare a *ceasului rău* prezentă în descântecele românești.

Acest mod eficient de caracterizare a succesiunii de cadre temporale continuă și în analiza valorilor culturale atribuite zilelor săptămânii în mentalitatea tradițională și este remarcat interesantul proces de personificare a acestora conform folclorului românesc. În continuare, este prezentată structura anului tradițional în funcție de cele două mari cicluri naturale: ciclul toamnă–iarnă (și sistemul sărbătorilor fixe) și ciclul primăvară–vară (și sărbătorile mobile).

Volumul Ewei Kocój este completat de numeroase și sugestive fotografii care ilustrează adecvat parcursul său românesc și temele abordate. Este desăvârșită astfel intenția autoarei de a oferi cititorilor polonezi o imagine atractivă și temeinică a culturii religioase românești și de a dăruia o cheie de lectură a straturilor și substraturilor calendarului popular surprins în dinamica sa funcțională. Cercetarea poate reprezenta în viitor o referință de neocolit pentru specialiștii polonezi și est-europeni interesați de exegeze comparative asupra simbolisticii timpului în acest areal european guvernat de puternice mecanisme de conservare a memoriei creștine. Pentru cercetătorii români, abordarea de față are șansa să devină o alternativă proaspătă la viziuni și teorii domestice, să provoace descoperirea unor noi itinerare pentru parcurgerea drumurilor cunoscute.

Ioana Repciuc

Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”

al Academiei Române,

Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2, România

